

УДК 711.4

к. арх., доцент Яценко В.О.,
Київського національного університету будівництва і архітектури**ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ,
ЙОГО СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ**

Розглянуто стан трудового потенціалу сільського розселення України та його вплив на руйнування головної складової – села. Запропонована стратегія покращення.

Ключові слова: Сільське розселення, село, жителі села, трудовий потенціал, перспективи розвитку.

Тихо село вмирає
Ні не кричить не кляне
Тихо, як вечір згасає
І непомітно помре.
Плаче бабуся старенька:
Газу і хліба нема,
Де ж діточки твої, ненько?
Чом ти на старість сама?
(Сум. Генріх Акулов)

Система розселення – цілеспрямоване регулююче розміщення населення, формуюче територіально в функціонально єдині містобудівні утворення. [1]

Кожного разу коли мова заходить про необхідність більше уваги звертати на аграрний сектор розпочинають давати пояснення, що таке система розселення, що у нас існують села, хутори та селища міського типу. В деяких спеціалістів існує більш широка класифікація за напрямком діяльності, за розміщенням за формою плану, а потім іде сумна статистика, що село помирає. Щоб врятувати його іде ряд пропозицій про соціальну сферу обслуговування, транспорт. Проте від того, що ми будемо на село поставляти китайські товари, іноземні низько моральні фільми, влаштовувати дискотеки та інше, життя кращим не стане.

І тільки одиниці задумуються говорячи про те, що сучасній людині потрібна професійна праця, яка дозволить отримати щось інше тоді коли вона забажає, а не тоді коли їй пропонують. Так на сьогодні село опинилось в умовах професійної в'язниці, яку створила система централізованого розподілу, управління та визначення хто кому і скільки винен.

Законодавче трактування, що в Україні існує єдина система розселення, яка ділиться на міське і сільське мабуть і призвело до змішування вимог, можливостей та умов життя, праці, відпочинку, обслуговування та ін. жителів села і жителів міста.

А взагалі село і все, що належить йому це природний ресурс для регіональної системи розселення, так стверджують спеціалісти. Так склалось, що діяльність наших систем ніяк не хоче відмовитись від централізації всього і всяк, тому село завжди буде за таких умов природною ресурсною складовою. Ресурсною складовою в розумінні тільки отримувати і навіть не задумуватись про покращення умов існування «ресурсів».

Село має стати не на позиції вичікування, що колись ми його прирівняємо до міста за якістю життя, а просто ставлення до села і міста мають бути рівнозначні у всіх сферах і рухатись однаковим темпом і в одному напрямку.

А на даний час різниця між селом і містом дуже суттєва, так в доходах населення 23,2%, витрати на соціальну сферу міського жителя в рази вищі за сільського та кращі за якістю.

Мабуть всього цього частково можна було б уникнути, якби вчасно звернули увагу на формування та якість місцевого трудового потенціалу.

Трудовий потенціал є основою існування системи як такої і не міграційний, а місцевий, який буде розвивати всі інші фактори.

А трудовий потенціал нинішньої системи сільського розселення досить прослідити за такими напрямками, щоб зрозуміти причини всіх негараздів:

- загальна і соціальна освіта;
- кваліфікаційна підготовка;
- вища освіта;
- підвищення та поповнення професійних знань;
- здоров'я працездатного населення;
- вік працездатної людини;
- чоловіча та жіноча складова сільського населення;
- сімейні стосунки;
- спектр професійної діяльності.

Зробимо спробу розширити інформацію про стан та можливості його покращення.

Сучасний розвиток суспільства вимагає освічених професійних особистостей, які зможуть рухати суспільство вперед. Що ми маємо на селі.

Дошкільна освіта, це знання які дають бабусі і дідусі дома, а це поважати батьків, пасти гусей, їсти, знаходити собі заняття, щоб не мішати дорослим поки вони працюють, дивитись телевізор, можливо в когось є комп'ютер.

Пояснення в слідуючому – коли піде в школу там навчать всьому, а зараз ніколи, дуже багато роботи у дорослих.

Без сумніву дитина, яка спостерігає як працюють дорослі, отримує якусь долю виховання і навіть сама приймає участь. А дитячі садочки зникли, стоять будинки з вибитими вікнами, покрівлі протікають – уже колись побудовані, а зараз невігідні для «успішних» господарів землі, як говорять «нерентабельні».

Школа – тут різноманіття ще більш широке. Навчити читати і рахувати, якщо було де, бо уже появилася тенденція цього достатньо, далі вчитись не потрібно. І не тому, що діти не хочуть, суспільство зробило так, що немає можливості, через всякі відмовки – скорочення, небажання вчителям працювати на селі, нехватка дітей, але при цьому кричимо, що боремось за кожну дитину.

Хтось вирішив знов, що немає необхідності сільській дитині отримувати повну середню освіту, на тракторі можна їздити і неграмотному, якщо дістанеться трактор.

Школа стала також якоюсь карою для дитини і одною з причин цього є низька кваліфікація вчителів, тимчасовість їх, суміщення несумісних предметів в викладанні, ну і звичайно забезпечення. Потрібно зауважити, що дитина шкільного віку на селі працює в три зміни – школа, уроки дома, фізична праця по господарству, тому система освіти має мати свої відмінності, але з кінцевими рівнозначними можливостями продовжувати навчання. На папері воно ніби так, закон «гарантує» - в дійсності це нагадує біг з бар'єрами.

Кваліфікаційна підготовка. Згадаймо той час коли в сільській місцевості була розгалужена система професійної підготовки. Майже в кожному селищі міського типу було професійне училище, яке давало можливість отримати такі необхідні селу професії, як тракторист, шофер, комбайнер, ветеринар, електрик, слюсар і т.д. діти отримували професію, повертались додому чи в сусіднє село з відчуттям своєї необхідності і важливості, бо тільки він має таку професію і тільки він може допомогти професійно людям. Це не тільки важливо для економіки, мабуть це більше важливо в психологічному та соціальному аспекті для самих людей.

Що ж тепер, батько тракторист сина брав на роботу бо не було з ким залишити, навчив їздити, а коли тому виповнилось 16 років не отримавши професійних і загальних знань він починає свою трудову діяльність.

Сучасна техніка не може дозволити таку професійну підготовку, тому такі працівники стають за бортом працевлаштування. Молодій людині нічого не залишається, хіба мігрувати до міста в пошуках абиякої роботи, залишаючи місце постійного проживання.

Вища освіта. Важко пояснити те, що мало кого інтересує з професійної точки зору.

«Дело в том, что в наших ВУЗах нас готовили (да и сейчас так готовят) в первую очередь как уполномоченных «родной партии» на предприятии таких комиссаров разных уровней по земледелию на селе. Поэтому считалось, что агроному, к примеру, не обязательно уметь самому провести ровную борозду и качественно вспахать поле – его дело организовать массы для этого процесса и следить за соблюдением технологий». [3]

В подальшому такі спеціалісти стають фермерами продовжуючи «хороші» традиції КСП тільки під новими гаслами та назвами.

Зanedбана середня освіта з низьким результатом на виході дає нерівні можливості для вступу до вищих навчальних закладів. Тільки одиниці спроможні отримати вищу освіту навіть в профільних закладах, яка потім часто стає для них причиною безробітку на селі. А це змушує знову мігрувати до міста і працювати часто не за призначенням. А село знову залишається на тому ж рівні або в стані професійної деградації.

І навіть коли дипломований спеціаліст залишається на селі, то стара система з новим обличчям дуже скоро роз'яснить йому, що його знання це суто його. Адміністративно командна система жила і живе в складі якої сьогодні працюють «успішні менеджери», «реформатори», «ефективні керівники», «лідери перебудов», «нові господарі», «маяки» і т.д., яких цікавлять тільки «живі» прибутки. А молодь села перетворюється або на не професійну робочу силу, або на природний ресурс міста. Можливо грубо, але інших слів підібрати не можна.

Здоров'я працездатного населення. За статистикою сільській житель живе в більш екологічно сприятливих умовах і навіть довше. Проте в працездатному віці сільський житель більше хворіє через недостаток медичного обслуговування та профілактики. Відсутність роботи призводить до шкідливих привычек через що рушається сім'я, або велика кількість не створюють їх. Це також дуже суттєво впливає на погіршення демографічної ситуації в сільському розселенні. Вік працездатної людини на селі постійно збільшується через відсутність молодих спеціалістів. Село втрачає репродуктивну складову.

Диспропорція статевого складу сільського населення постійно рухається в жіночий бік. Важка, знецінена праця чоловічої частини населення негативно впливає на сімейні стосунки. Втрачається відчуття господаря, який може прогодувати сім'ю, подавленість, психологічні розлади, шкідливі звички і т.д.

В такій ситуації дуже важливим мабуть було б розвивати спектр професійної діяльності і підготовки, що дозволило б збільшити вибір застосування своїх здібностей. На сьогодні перелік професій на селі, які дають

можливість нормально годувати сім'ю можна перерахувати на пальцях руки. Мається на увазі постійна оплачувана робота, а не за необхідністю.

Сільський житель завжди змушений був займатись роботою за необхідністю і це специфіка сільського життя, проте професійне закріплення позитивно впливає на закріплення місця проживання.

Уже багато говорилось, що сільське населення в Україні отримало назву - зайвий елемент. Є земля, є людина яка на ній працювала і працює, а тепер між ними появилася «успішна людина» яка нібито в державних інтересах експлуатує обох, не маючи інколи ніякого відношення до аграрного сектору. Мета – бізнес, прибутки, за безцінь скупка землі, перетворення корінного жителя в найманця, або зайвий елемент.

Американський уряд, наприклад, на початку 70-х років формально заборонив несільськогосподарським фірмам, що мають капітал більше 3 млн. доларів, або контролюючим підприємством із доходом понад мільйон доларів брати безпосередньо участь у сільськогосподарському виробництві.

Абсолютна протилежність склалася в сільському секторі України - власниками землі, виробництва, технічного спорядження, реалізацією продукції, керівництва стає все більше, великий капітал зовсім непов'язаний з сільським господарством.

Аграрний сектор для них це заволодіння землею чи оренда, чи власність і максимально знущаючись отримувати прибутки до свого головного бізнесу. За таких умов, яка може бути розмова про соціальну сферу про сімейний бізнес про покращення життя сільського жителя, відновлення історичної системи сільського розселення, інвестування в розвиток села.

В Україні так і не створили концепцію розвитку фермерського устрою господарювання як базового в системі розселення аграрної держави.

Виникло дві форми господарювання нібито фермерська і бувша КСП, яка з часом почала переходити до рук великого бізнесу.

Нерівні умови розподілу землі, відсутність кредитування малих фермерів почало вибивати їх з конкурентного процесу.

Великі холдинги повели гонку за прибутками шляхом зменшення різновидів сільськогосподарської продукції, руйнуючи систему сівозміни, знищуючи тваринництво. Сільський житель як не відповідаючий кваліфікації, витісняється з виробничого процесу, змушений мігрувати. Міграція стала головною причиною занепаду сімейних устоїв, родинних відносин, які в інших країнах є фундаментом господарювання.

Особливо це проявлялося до сьогодні серед людей молодого віку. Село деградує, зникає. Як уже відмічалось раніше, все, що рухається, живе на землі уже «успішним» власникам великого бізнесу мішає і має зникнути.

Новим явищем сільськогосподарського виробництва України стало те, що певною частиною сільськогосподарських підприємств консолідовані орендні ділянки передаються в оренду або суборенду так званим агро холдінгам, великим промисловим, торговим і фінансовим компаніям, що працюють, в основному, на експорт.

Обмежень по об'єму землекористування ніякого, на відміну від інших країн. Так, а про існуючу систему розселення та сільських жителів згадують тільки в статистиці, гірко зауважуючи, що кількість сіл зменшується уже катастрофічно, село старіє, мігрує, вимирає, а в кінці - потрібно звернути увагу на цю проблему. Тим часом промислове освоєння землі продовжується за принципом – забрав, продав, отримав прибуток.

Підводячи підсумок можна сказати, що ті негаразди, на які було звернено увагу, дуже важливі для збереження соціальної структури села, яка базується на історично сформованих сімейних відносинах.

Тому головною задачею всіх реформ як аграрних так і розселення має бути, відновлення, створення, підтримка сімейного корпоративного професійного фермерського господарювання. Це мета і шлях всіх аграрних країн світу, чи ми не відносимось до таких?

Підсумовуючи результати оцінки стану трудового потенціалу села, слід зробити висновок, що різке погіршення характеристик ринку праці та зайнятості в поєднанні з іншими деструктивними факторами ставлять під загрозу перспективи збереження трудового і особливо професійно-кваліфікаційного потенціалу сільської місцевості покликано виконувати в суспільстві виробничі, репродуктивні, соціально-культурні, природоохоронні рекреаційні та інші функції всього суспільства країни.

Відтак нова стратегія розвитку села, яку має запропонувати держава повинна:

- відновити, підтримати зайнятість сільського жителя;
- впорядкувати за функціональним призначенням сільські території;
- зберегти ту історично сформовану систему розселення у вигляді сіл, хуторів, фермерських дворів;
- зберегти агроландшафт як основу системи сільського розселення та надати йому нових функцій, що необхідні сучасному суспільству;
- спинити стрімкий процес надурбанізації який досить щедро перетворює природні ресурси в непридатні території;
- розробити стратегію соціального захисту села і сільського жителя.

Дотримання такої стратегії може в якійсь мірі зупинити загрозу продовольчої безпеки країни, дати шанс і час на відновлення та переформатування майже знищеної системи сільського розселення та аграрного

виробництва України, створити професійну привабливість працівника сільського господарства та повернення в стан розвитку, а не розвалу села, сприятиме пом'якшенню наслідків і запобіганню відтоку працездатного та найбільш освіченого населення (насамперед молоді), зміцнить потенціал сталого розвитку держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Справочник проектировщика. Районная планировка / В.В.Владимиров, Н.И.Наймарк, Г.В.Субботин и др. – М.: Стройиздат, 1986.
2. Про територіальний устрій України. Проект Закону України // Урядовий кур'єр від 22 квітня 2005 р., №75.
3. Малиенко А.М., В.П.Ярмоленко, А.В.Мазуренко Альтернативный взгляд на аграрную реформу и политику в Украине. Киев, 2009. – С. 223.
4. Экономическая история капиталистических стран под редакцией профессора В.Т.Чунтулова; Изд. «Высшая школа», Москва – 1986 г.
5. Соловійов І.О. Маркетингова кооперація як інтеграційна основа ефективної співпраці товаровиробників. Зб.п. Всеукраїнська НТК ХДАУ. 20 П.

Аннотація

В статті розглянуто стан трудового потенціалу сільського населення України, його вплив на руйнування головного елемента – села. Предложена стратегія удосконалення.

Ключевые слова: сільське населення, село, жителі села, трудовий потенціал, перспективи розвитку.

Abstract

The condition of village labor potential in Ukraine and its influence on destruction of village settlement system was observed in the article. The improvement strategy was proposed.

Keywords: Settlement system, village, inhabitants of a village, agrarian policy, development perspectives.